

tipărit după singurul exemplar menționat mai sus și păstrat în Biblioteca Academiei Române, lucru care e de dorit să se facă cât mai curând ¹.

N. Drăganu.

Etimologii.

aceră.

Verbul *aceră*, tradus de Anonimul din Caransebeș prin „expectare”, se găsește cu acest înțeles și la Coresi, pe când în Muscel are sensul mai nou de „a atârna, a stârmoci pe lângă cineva” (*Dicț. Acad.* cf. errata!). Cuvântul acesta ar putea fi un împrumut foarte vechiu din alb. *Κελον*, care are și înțelesul de „gebe acht” (G. Meyer, *Alb. Wb.* 225), întocmai ca azi în Banat:

¹ Publicându-se textul acestuia s'ar putea stabili definitiv dacă cele 12 foi tipărite dintr'o *Pravilă românească* fac parte în adevăr din tipări-turile lui Coresi cum bănuște Bârseanu. *l. c.*, trimițând la Cipariu, *Crestomatie* sau *Analecte literare*, Blaj, 1858, p. XIX, D și XX, D, care vorbind aici de epilogul «ros de șoareci» al Tâlcului Evangheliilor de la 1564¹ afirmă că *Pra* din „Dereptu acéia amă scosă [de amă tipărit] în treteevanghe-lul și pra . . .” trebuie întregit în «Pra[vila românește]» ori avem de a face cu câteva foi din o *Pravilă* tipărită mai târziu, d. p. din cea de la Go-vora din 1640. Este știut că mai târziu Cipariu (*Principiu de limbă și scrip-tură*, Blaj, 1860 p. 104 și *Archiv pentru filologie și istorie*, Blaj, 1867, p. 89) și-a schimbat părerea relativ la coniectura *Pra[vila]*, admitând *Pra[xiul]*. Descoperindu-se apoi în adevăr un *Praxiu* sau *Apostol românesc* tipărit de Coresi, ipoteza despre existența unei *Pravile* coresiene a fost abandonată. Ea revine acum din nou în discuție.

S'ar putea face apoi o interesantă comparație de texte pentru a se stabili prototipul redacției românești a *Legendei Duminicii* publicată de Hasdeu. *Cuv. den bătr.* II. p. 43—55. Hasdeu, *ibid.*, p. 31 o consideră de o redacțiune sau o traducere făcută de însuși popa Grigore și credeă că acesta „în orice caz aveă dinainte-i un text oarecare paleo-slavic, căci din totalitatea lucrărilor sale se vede că el nu știa grecește”, dar cel ce scrie aceste rânduri ar arătat din deosebite greșeli de copiere (*Codicelul Todorescu și Martian*, p. 74—5) că popa Grigore n'a făcut în adevăr altă muncă decât cea de copist. Această părere a fost admisă și de Pascu o. c. p. 113—4.

Tot așa contribuții interesante ar putea să ne dea și varianta necunoscută a *Pouceniei* sau *Învățăturii întru cinstita și marea Duminică a Paștilor* despre care (o. c. p. 17—20) arătam că a fost foarte populară și ni s'a păstrat până acum în mai multe redacții, apoi (p. 67—68 și 80—88) că deși în redacția *Codicelului Todorescu* și cea păstrată în *Cazania* de la 1581 a lui Coresi avem de a face cu același text, nici unul nu e copie de pe cellalt, căci și la Coresi găsim greșeli de copiere evidente, ci probabil amândouă de pe un prototip comun care circula în manuscris.

În sfârșit de bună seamă interesantă din punctul de vedere al limbii poate să fie și *Învățătura la Sfânta Precestanie*.

„passe auf“ (Weigand, *Jahresb.* III, 313), adică „stau la pândă, pândesc ceva“ (Comun. A, Coca). Imprumutul a trebuit să se facă pe când *k'* putea deveni *č* și *l* velar între vocale să treacă în *r*.

, căpșună.

Originea acestui cuvânt, neexplicat încă etimologiceste (Tiktin: Viell. zu lat. *capsa* „Kasten“!), e indicată prin forma *căpușună*, atestată în *Chestionarul lui Hasdeu* III 242 și XII 322. Într'adevăr, dacă *pș* ar fi original și cuvântul de origine latină, am așteptă ca, înainte de accent, *p* să amuțească. Dimpotrivă, dacă plecăm de la o formă mai veche *côpușună*, sincoparea lui *u* se explică lesne ca în *collocare* > *culucă > *cuică*, *inuxoro > *înusor > *însor*, *obsucare > *usucă > *uscă*, *subrupare > *surupă* > *surpă*, *eccumo djo* > *acumû > *acmû*, *frumusefe* > *frumsefe* (la Aromâni și: *niputut*, *niputeare* > *nipût nipteare*, *arușine* > *arșine*, *minuțâl* > *miñâl* etc.).

Acest *căpușună* trebuie să fie un derivat din *căpușă* prin sufixul augmentativ *-une*, din lat. *-onem*, același sufix, pe care-l întâlnim în *grăsun*¹ < *grassonem, în care se simțeă ca sufix productiv, poate și în *munună* (Candrea-Densusianu, *Dict. Etim.* No. 1150) și în derivate ca bănățeanul *colțun* „dantele triunghiulare pe marginea cămeșii“ (*Jahresb.* III 318), alături de *colțoni* augmentativ din *colț* (Viciu, *Glosar* s. v.). Mai avem pe *iepșună*, care însă datorește, probabil, sufixul tocmai lui *căpșună*, despărțit, prin etimologie populară, în *cap* + *șună*.

Fiind atestată și forma *căpșune*, probabilitatea că avem a face cu sufixul latin *-onem*, atât de frecvent în celelalte limbi romanice, devine și mai mare. Din *căpșune* au rezultat cele două forme, *căpșun* pentru plantă și *căpșună* pentru fruct, după modelul celorlalte numiri de plante-fructe, ca în *nuce (< *nucem*), devenit *nuc-nucă* ș. c.

Căpșuna ar fi deci, din punct de vedere semantic, o „căpușă mare“. Această figură nu trebuie să ne surprindă la un popor de păstori. Precum se știe, *căpușă* se vâără în pielea animalelor, mai ales a oilor, și le sugă sângele. Capul e ascuns în piele, iar corpul se dilată, făcându-se une-ori cât o alună de mare și devenind, din cauza sângelui cu care s'a umplut, roșu-vinețiu.

¹ Cred că după românescul *gras-grăsun* e decalcat alban. *bits* și *bitsún* „purcel“. G. Meyer, *Aib. Wb.* 38.

Fructul căpșunelui, roșu și el, e așezat între frunzuțiile care îl înconjoară, întocmai ca o căpușă cu capul ascuns în pielea oii.

Dovada că sântem pe calea cea bună în deducțiile noastre ne-o dă dialectul aromân, unde *căpușă* are amândouă înțelesurile, cel de *căpșune* și cel, figurat, de *căpușă*. La Dacoromâni avem de asemenea *căpușă* = „mugur de viță“, o expresie figurată asemănătoare, și verbul *încăpuși* „înmuguri“.

Cât despre *căpușă*, cred că acest cuvânt, care se găsește la cele mai multe popoare balcanice (bulg. *kapuš*, alb. *kepuše*, sârb. *krpuša*, probabil prin contaminare cu *krlja*, *krpele*, cu sensuri asemănătoare¹), s'a răspândit la popoarele învecinate prin păstorii români. Dat fiind că insecta se caracterizează prin faptul că își vâra capul în pielea animalului, fixându-se cu el atât de strâns, încât n'o mai poți scoate fără să-i rupi corpul (care crește apoi din nou), numele ei poate fi derivat din cap prin sufixul *-uș*.

. căptuși.

Verbul nostru *căptuși* „doubler“ și apoi, prin extensiune, „lambrisser, planchéier, tapisser, ferrer, revêtir“ și chiar „giffler, tromper, se griser“, n'are nimic a face cu turcescul *kaplamak* „doubler“, precum dovedește răspândirea geografică a cuvântului, cunoscut în toate regiunile dacoromânești (uneori supt forma asimilată *cuptuși*) și mai ales forma lui.

Prin Rucăr întâlnim substantivul *căp'uh* cu înțelesul de „căptușală de pânză, care se aplică la cămășile țărănești, la piept și la spate“; el se regăsește în Țara-Oltului supt forma *cuptuv* „căptușală de pânză mai groasă, cu care se căptușesc pe dinlăuntru cămeșile bărbaților, de la mijlocul spatelor în sus peste umeri, până la gaura pieptului, ca să fie mai durabile“ (Țara-Oltului, III, No. 23). E evident că verbul *căptuși* e derivat din acest substantiv, cu prefacerea finalul *h* în *ș* înainte de vocală palatală după modelul cuvintelor slave, ca în *năduh-nădușesc* (sl. *nadušiti*), *burduh* (*burduf*)-*burdușec*, *vătah* (*vătaf*) — *vătășel*, germ. *Weidenbach* (> *Ghimbav*)-*Ghimbășel* etc.

Cât despre *căptuh*, el e de origine germană. N. Drăgan mi-a sugerat ideea că în partea lui finală trebuie să căutăm pe

¹ Tot ca împrumut din românește îl consideră P. Skok în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLI (1921) p. 151, crezând că *r* s'ar fi putut desvolta din *ă*, ca în serbo-croat. *srkiet* din turc. *səklet*.

germ. *Tuch* „postav, stofă“ și că avem de a face cu un termen introdus la noi prin croitorii nemți sau, și mai probabil, prin lipscani. Deși un *Kapptuch nemțesc nu-l cunosc nici din graiul viu, nici nu-l pot atesta în dicționare, totuși el nu e greu de înțeles, dat fiind că *Kappe* (*Deckenkappe* sau *Kappenleintuch*) se întrebuintează și azi cu sensul de „cearșaf de plapumă“, deci pânza care învălește plapuma, spre a o scuti. Mediolatinul *cappa* eră un „termen cultural“ care s'a răspândit la cele mai multe popoare europene. Înțelesul lui eră din cele mai variate, având totuși sensul fundamental de „învălițoare“ a capului (franc. *chapeau*, germ. *Kappe*), a corpului („mantă“) sau a unor obiecte, sens care se regăsește și astăzi în franc. *chape* (Cf. Kluge, *Etym. Wb.* s. *Kappe*).

căpui.

Verbul acesta are, după Tiktin (*Dicț. rom.-germ.*), în Moldova, înțelesul de „ergreifen, packen“, iar în Muntenia și Ardeal pe cel de „versehen, ausstatten, versorgen“. Ca și Cihac I 41, Tiktin crede că e un derivat din *cap* și-l compară, pentru sensul moldovenesc, cu *căpătă*, iar pentru cel muntenesc cu *căpătui*, două verbe care stau și ele în legătură etimologică cu *cap*.

Derivatele postsubstantivale în *-ui* sânt în limba noastră de origine relativ recentă și păstrează totdeauna o legătură strânsă de înțeles cu substantivul de la care derivă: *ghemui*, *păcătui*, *pălmui*, *pescui*, *șerpui*. Nu văd însă care ar putea fi legătura de înțeles între *cap* și *căpui*. Analogia lui *căpătui* e și ea înșelătoare, căci acest verb nu e derivat din *capăt* cu sufixul *-ui*, ci din *căpătâiu* (arom. *căpituîu*) și numai asimilat derivatelor în *-ui*: înțelesul fundamental al acestui cuvânt este „a (se) face om cu căpătâiu“.

Cele mai multe verbe în *-ui* nu sânt însă derivate de la substantive românești, ci această terminațiune apare de preferință la verbe de origine maghiară: *hălădui* < *haladni*, *lăcu* < *lakni* etc. Tot astfel *căpu* nu-i decât ung. *kapni*, care are același sens ca verbul românesc, adică „a obține, a căpăta, a apuca, a pune mâna pe ceva“.

cârcală, cârcăli.

Substantivul *cârcală* s. *cârcăli* e explicat de Rădulescu-Codin prin „lucru neisprăvit, murdărie“. Mi-am notat și eu cu-

vântul, auzindu-l în Bran (deci în apropiere de Muscel) în fraza următoare: Noi nu luăm două lucruri de odată, ci de-a-rândul, întâiu unul, și, când e gata, al doilea, că dacă nu, rămânem în cârcală.

Originea cuvântului e sârbescul *krkala* „balegă“. Deci sensul original e cel de „murdărie“. Înțelesul de „lucru neisprăvit“ nu s'a dezvoltat în mod firesc, prin evoluarea sensului, din „murdărie“, ci cred că s'a produs o apropiere etimologică înșelătoare de alt cuvânt cu o formă apropiată, adecă de *incurcală*: „rămânem în cârcală“, care la origine va fi corespuns francezului „nous voilà dans la boue“, a fost înțeles ca „rămânem în incurcală, în încurcătură“.

În sârbește găsim și verbul *krkaliti*, tradus în Rječnik prin „gnusiti“, adecă „a se băligă“, „a murdări“. Sensul acesta se recunoaște în verbul românesc *a cârcăli*, întrebuințat mai ales în accepțiunea de „a spăla murdar, a scrie prost și murdar, a desemna urît“, și, prin extensiune, „a face ceva urît, prost, de mântuială“. Prin Ardealul de nord (în Poveștile lui Reteganu III 63), prin Bucovina (Marian) și prin Moldova (în Șezătoarea VIII 38) are însă și alt sens, adecă „a frige ceva (mai ales popușoiu) numai pe de-asupra“. Sensul acesta s'ar putea explica, la rigoare, ca „a frige de mântuială“, cred însă că și în cazul acesta avem a face cu asociația lui *cârcăli* cu *părpăli*, care însemnează tocmai „a frige numai pe de-asupra“. Acest cuvânt cu formă și sens asemănător a „furat“ oarecum pe celalalt, suggestionând pe cei ce-l auzeau întâia oară fără să izbutească să prindă sensul lui exact.

Avem dar exemple nouă pentru fenomenul descris în lucrarea mea „Din perspectiva Dicționarului“, București, Academia Română, 1922, la pag. 23—26.

carâmb — coroagă — scoroji.

Cuvântul *carâmb* sau *cârâmb* (Șezătoarea II 186, Pamfile I: C. 32, *Rev. crit.-lit.* III 92, *Chestionarul lui Hasdeu* II 88, IV 44, XI 60, 389, XVI 10, 97, XVIII 142, 306) e unul dintre cele mai mult discutate etimologicește. Ca titlu de curiozitate citez derivarea din ung. *karima* „bord, rebord“ (Cihac II 487), din lat. *carri umbo* (Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 302) sau din lituanul *karābas* (Scriban, *Arhiva Iași*, 1921, p. 238).

Miklosich (*Etym. Wb.* 132) apropiase cuvântul românesc de sârbul *korubati* „a desfăcă porumbul“; pășind pe urmele lui, Weigand (*Jahresber. XVI* 222) presupune pentru cuvântul românesc un tip medio-bulgar *корубъ, de unde și bulg. *koruba*, *korubka* „coajă, scorbura“; etimologia aceasta e primită, firește, de H. Dumke (*ibid. XIX* 82).

Tipul construit de Weigand — spre a explica pe *îm* românesc — e mai mult decât problematic; Berneker (*Sl. Wb.* 577) nu crede în forma cu vocală nazală, iar etimologia cuvintelor bulgărești și sârbești citate mai sus o numește „dunkel“. Dar și înțelesul e atât de depărtat, încât o apropiere de românescul *cărămb* ni se pare imposibilă.

Bulgărescul *koruba* și *korubka* — cu care se mai poate asemăna și rutenescul *korobka* „cutie făcută din scoarță de copac“ — a fost împrumutat în limba noastră supt forma *coroagă*, pe care îl înregistrează mai întâiu Polizu în Dicționarul său, traducându-l prin „die Lindenrinde, das trockene Schaffell“ (după el, Laurian și Massimu, care se gândesc la lat. *ruga* „zbârcitură“, Barcian și Alexi, care dau și sensul „der Bast der Linde“), apoi Cihac (II 493), care-l confundă cu *corobeată* și-l derivă din ung. *kéreg* „scoarță“ și Damé, care dă și sensul — suspect — de „bête à cornes“. Bătrânul Seulescul cită între cuvintele culese din texte vechi și din gura poporului pe „coroagă = scoarță de teiu din care se face banița *кoз*, pielea de oaie, corium“ (*Uricariul X* 401). În *Revista Critică-literară* III, 120, se dă din Țara-Hațegului „*coroagă* = scândură uscată și strâmbată“. Același cuvânt apare prin Bran și prin Muscel, supt forma *corugă*, înșirat în *Chestionarul lui Hasdeu* vol. IX (Muscel) p. 284 între obiectele de stână și descris de C. Lacea în modul următor: „tavă făcută din coajă de brad, pe care ține baciul mămăliga, lingurile, sarea etc.“. Verbul corespunzător e *se corugă* = „se îndoie, se surpă (casa, ciubarul)“ în Rășinari (V. Păcală, *Monogr.* 138), întocmai ca bulgărescul *corubjă se* = mă îndoiu, mă încovoie (Berneker *Sl. Wb.* 577). Din punct de vedere formal înlocuirea finalului *-oba* prin *-oagă*, foarte des ca terminațiune și ca sufix în limba română, nu are nimic surprinzător¹, iar dat fiind schimbul continuu ce există între sufixele cu consonan-

¹ Cf. exemple pentru *-ova* > *-oga* în *Dacoromania* I 217.

tele -c- și -g-, acest *-oagă* a putut fi substituit ușor prin *-ugă*. Din punct de vedere semantic, înrudirea cuvintelor e clară: sensul fundamental al cuvântului e „coajă”, în special „o bucată mai mare de scoarță de pe un copac” care poate servi și ca tavă primitivă; prin asemănare apoi: „piele uscată” (cf. sl. *coža* „piele”); verbul coreșpunzător însemnează „a lua forma concavă a unei astfel de scoarțe, a îndoi, a încovoia, scovârdă”, sau „a se coji” ori „a se usca (ca o scoarță)”.

Toate aceste sensuri le are verbul *corogî* (*coroîi*) sau *scorogî* (*scoroîi*), pentru care cred înuflul a cită exemple, căci le întâlnim răspândite pe aproape întreg teritoriul dacoromân și a căror înrudire cu *coroagă* a recunoscut-o Tiktin în *Dicționarul* său. Totuși se pare că aceste verbe nu pot fi despărțite nici de rutenescul *korobyte sja* „sich krümmen, spreizen, sträuben” (rus. *korobiti* „krumm ziehen, krümmen, biegen”¹ pe care Berneker (*Sl. Wb.* 569) le desparte de bulgărescul *koroba*, poate pe nedrept. N’ar fi exclus ca forma *corogî* să fie o pronunțare dialectală pentru *corovî* (*corobi*), precum e *gogî* în loc de *govî* (*Dicț. Acad.* s. v.), *pligî* (*Mat. folc.* 1311) în loc de *plivî* etc.

Dacă despărțim însă familia cuvintelor reprezentate prin *coroagă* de *carâmb*, care e explicarea etimologică a acestuia?

Din momentul când am dat în limba română de cuvântul *carâm*, a cărui origine din latinescul *calamus* cred că e sigură (*Dacoromania* I 225—226), am avut convingerea că în această direcție trebuie căutată și etimologia lui *carâmb*.

Intr’adevăr, sensul fundamental al lui *carâmb* este cel de „drug, sul, tub”, care se poate recunoaște ușor în toate accepțiunile speciale ale cuvântului: 1. unul din drugii paraleli ai loitrei căruței, în care intră spetezele; 2. capătul osiei, care iese afară din pociumb și pe care se învârte roata; 3. băț pe care se înseamnă, cu vârful cuțitului, înălțimea laptelui la o mulsoare, hărag; 4. tureacul cizmei. Înțelesul 1 este același ca al lui *carâm*, care însemnează „unul din drugii paraleli, în care intră fușteii scării”, *loitre* a de la căruța nefiind decât o scară mai mică.

Înainte de ce Românii să fi primit, prin mijlocire slavă (sârb. *lojtra*, sau maghiară (*lajtorja*, regional *lajtra*) pe *Leiter* german, vor fi avut pentru această parte a căruții, un termen latin coreșpunzând ideii de „scară mică”. În acest caz și drugii

¹ De la acesta derivă Cihac II 73 pe românescul *corogî*.

paraleli ai loitrei au putut fi numiți cu un diminutiv de la *calamus*, spre deosebire de *carâmi*, (< lat. *calami*) scării.

Ce ar fi dat, foneticește, un **calamulus*¹, în românește? Sau **câramur*, sau **cârâmlu*, după cum admitem o formă cu *u* menținut sau sincopat. Intercalarea unui *b* în grupele *ml* și *mr* este un fenomen atât de cunoscut din cele mai multe limbi, încât ajunge să cităm, din limba noastră, pe turc. *damla* > *dambă*, slav. *mlatiti* > *îmblăti*, ung. *zsemlye* (< germ. *Semmel*) > *jimblă*. Nimic mai ușor de înțeles decât o disimilare, fie că admitem stadiile **cârâmbu* > **cârâmbu* > *cârâmb* sau, plecând de la forma articulată, **cârâmbul(u)* > *cârâmbul(u)*; analogia lui *primblu* (< *perambulo*) > *plimb* și a lui *gâmflare* > **gâmfrare* > (*în gâmfare* ne vine imediat în minte).

Calamus avea, precum am arătat în *Dacoromania* I. c., în latinește, afară de înțelesul de „trestie“, păstrat în cele mai multe limbi romanice, și pe cel de „harac, prăjină“, de la care trebuie să pornim spre a explica înțelesurile cuvintelor românești. Un diminutiv **calamulus* e indicat prin forma *calamellus*, atestată în latinește și păstrată în limbile romanice (cu alt sens, ca de atâtea alte ori). În sfârșit, să mai amintim că dacă, alături de forma „regulată“ *cârâmb*, găsim tot atât de des *carâmb*, păstrarea lui *a* proton se datorește existenței alături a lui *cârâm*.

Mai avem, în limba română, două cuvinte cu o formă asemănătoare. E substantivul „*scârâmbă* = țandără“, dat mai întâiu de *Lexiconul Budan* și apoi de celelalte dicționare și atestat, împreună cu verbul „*m'am scârâmbit* = m'am înțepat“, de Frâncu-Candrea, *Moșii* 105. Acesta nu poate avea nici o legătură etimologică cu *carâmb*. Dimpotrivă, verbul reflexiv *cârâmbă* = a se curbă, a se încovăia, a se scovârda (despre lemn, scânduri), auzit de G. Giuglea în Aghireș, jud. Cojocna, pare a fi rezultatul unei contaminări între *cârâmb* și verbul *scâlâmbă* (despre care cf. *Conv. lit.* XXXIX, 306 ș. u.).

creplă.

Prin jurul Sighișoarei și prin jud. Sibiu și Făgăraș, *creplă* e „troaca (= covata) de adăpat vitele“ (Viciu, *Gl. s. crep*) sau pur. tant, *creple* sânt „vergelele de lemn, prinse între două lemne mai groase și aninate pieziș de-asupra ieslelor“ (V. Păcală, *Monogr. Rășinari* p. 435). Acest cuvânt e o contaminare între

¹ Datoresc lui G. Giuglea sugestiunea acestei forme.

crep și *iesle*. *Crepul*, definit de Lexiconul Budan prin „troacă de adăpat vitele“ e un „jghiab“ sau „vălău“ (Cihac II 537) cum i-se mai zice în alte părți. Cuvântul e întrebuițat în Ardeal, în regiunile unde sânt Sași, și este împrumutat din limba acestora: *Krep* = germ. *Krippe*.

cucuibă.

În pădurea din apropierea Lugojului e un loc, unde se cunosc urmele unei case părăsite, numit *Cucuibă*. Această numire, care nu mai e înțeleasă de nimeni, corespunde sunet de sunet unui lat. *concupia* (*concupium* sau *concupius*, a, um). E probabil ca mai de mult cuvântul să fi existat în limba noastră ca apelativ, cu înțelesul de „locul unde puteai dormi noaptea împreună cu alții“, căci chiar casa aceea din pădurea Lugojului servea, precum se spune, de „mas“ pentru Țigani ce treceau pe acolo.

firav.

Tiktin, crezând că *hirav* e forma originală a cuvântului, îl derivă dintr'un presupus *chyравă slavon (din *chyra* „betejală“). Această explicație am admis-o în *Dicț. Acad.*, crezând că *firav* e un hiperurbanism cu pronunțarea *fi* în loc de *hi*. Acum găsesc în bulgărește cuvântul din care derivă al nostru: *ilav*, *chilav* și *irav*, pe care Pančev le traduce prin „bolničavü, slabü“, deci tocmai cu înțelesul de „slăbuț, bolnăvicios, debil“ al cuvântului nostru.

Cât despre slavul *chyравă, acesta poate să fie la baza cuvântului *cărav* „languissant“. Forma *hărav, pe care am așteptat-o, a putut fi modificată în *cărav*, prin apropiere de verbul *cărăi*, care însemnează și „languir“.

flăcău.

Cuvântul acesta, pe care Cihac (II 109) îl derivă din paleosl. *chlakü* „celibatar“, nu se poate atesta la scriitorii mai vechi de sec. al XIX-lea (v. *Dicț. Acad.*). Cred că el e nou în limbă, fiind unul din acei termeni batjocoritori la origină, care se răspândesc cu o mare iușeală. Trebuie să fi însemnat, în gura fetelor, pe „cel ce spune fleacuri“, pe cel ce caută să le imbete cu vorbe seducătoare; deci să fi avut un înțeles peiorativ ca și *becher*, *burloc*, *boltein*. Ar putea fi și o *flăcău*

un derivat din *fleac*. Și forma *flecău*, întrebuințată în Moldova — din care *flăcău* s'a desvoltat prin asimilare vocalică, după ce legătura cu *fleac* nu se mai simțeă — ne-o arată, precum varianta bănățeană *flencău* e de sigur în legătură — originară sau ulterioară — cu verbul *flencăni* = fleoncăni = franc. „bavarder“.

Cât despre sufix, acesta nu prezintă nici o dificultate. Ca și ung. *-ó*, din care derivă, el e la origine deverbale, derivând nomina actoris și, prin extensiune, numiri de instrumente considerate ca îndeplinind o acțiune. Numai în urma unor analize greșite el a putut deveni și sufix denominal. Deoarece o seamă de cuvinte ungurești în *-ó*, împrumutate în românește, aveau un înțeles pejorativ, acest sens, inerent tulpinei, a fost considerat ca aparținător sufixului, care a putut deveni pejorativ; tot astfel el a devenit augmentativ fiindcă cele mai multe nomina instrumenti în *-ó* însemnau un obiect mare și greoiu. Astfel — lăsând la o parte augmentativele și numirile de instrumente care aici nu ne impoartă — avem împrumuturi din ungurește și derivate românești, deverbale și denominale, în *-ău*: *alergău*, *bălălău* „neghiob, prostănac, unul care umblă cu mâinile bălălăind“, *bangău* < ung. *bangó* „prostănac“, *brehău* „care brehăește“, *buzău* „bosumflat, care pune buza“, *căcău*, *cărărău*, „unul care bate neconținut cărările“, *fălcău* „om cu fălcile mari“, *fârțăgău* „om neastâmpărat“ (fărțoagă), *haplău* (happle), *hârcău* „unul care scuipe mult“ (hârcă), etc., cf. și *babalău* „om muieratic“, *mutălău*, *prostălău* etc. Sufixul *-ău* s'a întâlnit cu alte sufixe românești cu aceeași funcțiune. În altă parte am arătat schimbul lui cu sufixul *-an*, din care se explică forme ca *Jidan* în loc de *Jidău* < ung. *Zsidó*, sau *bădăran* din *bădărău* (păstrat ca nume de familie) din ung. *badaró* „unul care vorbește lucruri fără nici o noimă“¹. Tot astfel derivatele în *-ău* s'au întâlnit cu cele în *-ar* când ele erau deverbale, însemnând nomina actoris (ca *argăsar*, *scobar*, *sugar*, *șipar* etc.) sau nomina instrumenti (ca *îndreptar*, *ștergar* etc.). Deosebirea eră numai nota pejorativă sau augmentativă, streină sufixului *-ar* și inerentă celor mai multe derivate în *-ău*, compară *fugar-fugău*, *lingar-lingău* și cuvântul care ne interesează în deosebi: *flecar-flecău*.

¹ Cf. *Contribuții la Gramatica istorică a limbii române*, Buc. 1911, p. 17. La exemplele citate acolo se mai pot adăoga: *brădău-brădan*, *călău-călan*, *făgău-făgan*, *foltău-foltan*, *cârlău* < *cârlan*.

Asemănarea între funcțiunea acestor două sufixe a produs chiar un schimb între ele, astfel în *căldărar* „lemnul de care atârână căldărea“, devenit în Ardeal *căldărău* (Viciu, *Glosar*) și, invers, în *șincău* (augment. - pej. din *șinc*) pe care-l întâlnim la Alecsandri (Teatru 515) supt forma *șincar*.

pol.

Piesa de 20 de franci se numește în graiul familiar: un *pol*. Tiktin, înregistrând în Dicționarul său acest cuvânt, crede că el e o prescurtare din rusescul poluimperială, „auf den die Lautgruppe *pol* enthaltenden Napoleon übertragen“. Altă explicație mi se pare mai probabilă. *Pol* e o prescurtare din *napoleon* (= piesă de aur de 20 fr.), care trebuie să se fi produs mai întâiu, prin haplogie, la Neogreci în construcția *ένα ναπολεόνι*.

prunc.

Cuvântul acesta vechiu cu greu are vreo legătură cu ungurescul *poronty*, *porongy*, *porond* „engeance, couvée, marmot, bâțard“, din care-l derivă Cihac II 522, sau, dacă această legătură există, probabil că vorba ungurească e împrumutată din românește¹. Cred că putem pleca de la un diminutiv latin vulgar **puerunculus*², din care s'a refăcut un **pueruncus*. Cel ce citește cu atențiune Dicționarul limbilor romanice de Meyer-Lübke va găsi nenumărate exemple de astfel de „Rückbildungen“. Iată câteva cazuri reconstruite din diminutive, notate la întâmplare: romagnol *barle* din *barlet* (1305), retorom. (în Puschlav) *buš(a)*: *buccella* (1359), franc. *buse* din *busel* (1365), prov., span., port. *burro* din *burrico* (1413), cat. *borro* din **burri-onem*, ital. (dial.) *bota* din *botezöl* (= boticello 1427), v. -franc. *chail*: n. franc. *caillou* (1449), ital. *cialda* din *cialdello* (1506), franc. *cale* din *calotte* (1536), ital. (dial.) *capizze* din *capezzolo* (1640), **capreus* din *capreolus* (1650), **capum* din *capulum* (1666), ital. (dial.) *garz* din *garznolo* (1683), ital. *gruzzo* din *gruzzolo* (2259), rom. *cucă*:

¹ Cf. Alexi (sic!) György, în *Magyar nyelvör*, XV (1886) p. 555-558, care respinge etimologia cuvântului ungurec din slav. *porodŭ* (Miklosich, Cihac) și crede că derivă din românescul *prunc*, pe care-l derivă din lat. *parvunculus*. Acesta ar fi dat după A. **pravunculus* și apoi *pruncul* (ca *sabucus* > *soc*), *pruncul*, înțeles ca substantiv articulat și deci refăcut în forma nearticulată: *prunc!*

² Și *Lexiconul Budan* propunea *prognatus* sau *puerculus*.

lat. *cucullus* (2359), port. *cosco* din *coscojas* (2424), prov. *coronda* din *corondel* (2437) etc.¹

Tot astfel s'a putut reconstrui din **puerunculus* (format ca *homunculus*) un **pueruncus* pentru a arăta un copilăș mai puțin mic. Acesta ar fi dat românește **purunc* (poate, prin stadiile **puărunc*, **porunc*), iar cu sincoparea întâiului *u*, *prunc*, ca în *juneapăn* > *jneapăn*, *hurubă* > *hrubă*, *volemus* > **vurem* > *vrem*, **curum* > *scrum*, la Aromâni și *mul'are* > *m(g)l'are*, *puțin* > **pțin* > *psin*, etc. Probabil că în toate aceste cazuri sincopa s'a produs mai întâiu în poziții ca *ùn purunc*, *ùn junedpăn*, *ò hurubă*, *nòi vurem*, etc., deci ca în cazurile citate la pag. 593, unde *u* se găseă între accentul secundar și cel principal.

rapăn, rapură, ciuf.

Incerări de a deriva unele cuvinte românești din limbi vechi-germane s'au făcut de mult. Toate aceste etimologii erau însă sau dubioase, sau pretinsele elemente vechi-germane gă-sindu se și în limbile popoarelor învecinate cu Românii, puteau fi considerate ca împrumuturi din acestea, astfel *fară*, *grapă* sau *turn*, a cărui vechime în limbă e indicată și prin faptul că ei se găsește la Istroromâni (turân), dar care se regăsește și în limbile slave de sud sau în ungurește. De aceea mult timp am crezut că nouă ne lipsesc cu desăvârșire elemente de origine veche-germană, ceea ce însemnează că raporturile strămoșilor noștri cu popoarele germane ce-au trecut prin părțile noastre n'au fost atât de strânse încât să fi putut lăsa urme în limba noastră. În tinerețe, indoielile sânt mai puțin vii și mintea noastră e însetată după criterii tranșante, cu ajutorul cărora să putem

¹ Tot prin reconstrucție se explică unele forme care de altfel par neregulate din punct de vedere fonologic. Astfel, dacă alături de *crâjmă* (= cârciumă) se aude și forma *câjmă* (Comunicat de N. Ionescu și atestat la Iorga, *St și doc.* XIII 264), amuțirea lui *r* n'ar fi explicabilă, dacă n'am admite că acest cuvânt e reconstruit din *câjmar* (cf. căsmăreață *Mat. folc.* 421), care a pierdut pe *r* prin disimilare completă în forma *crâjmar* sau *cârjmar*. Numele *Bogdai* (în hrisovul lui Ștefan Milutin, *Conv. lit.* XXIV p. 488 ș. u) e de sigur o reconstrucție din *Bogdan(ul)*. Tot astfel forme ca *jneap* din *jneapăn* < *juniperus* sau *mesteci* din *mestecenii*. Cred că și legătura — evidentă mi se pare — între *zgrăbunță* și *carbunculus* latin devine explicabilă dacă admitem că din varianta **carbunciolus* **carbunciola* s'a reconstruit primitivul **carbuncia*. — Pentru alte reconstrucții în limbile romanice, cf. Meyer-Lübke, *Historische Grammatik der französischen Sprache* II *Wortbildungslehre* § 7 și 108; E. Gamillscheg și L. Spitzer, *Romanische Wortbildungslehre* p. 4 (franc. *goitre* din *goitron*), 40 (franc. *nielle* din *niel-lasse*), 46 (**festucum* din *f-stuca*), 50 (suf. *-in* din *-ine*), 113 (*Sanctus Simplicius* din *San ta Simplicitas*), 117 (span. *delega* din *delegado*, *rata* „ladron-zuelo de Madrid“ din *ratico*, etc.), 178–179 (o listă întreaga).

dată și localiză; de aceea am crezut că lipsa elementelor vechi-germane în românește poate servi ca o dovadă că noi ne-am rupt atât de timpuriu de restul Romaniei, încât n'am mai putut primi cuvintele germane ce năvăleau pe teritoriul romanic de vest.

Credința aceasta începî încetul cu încetul să se zdruncine în mine. Mai ales atunci când am examinat din nou tezaurul lexical al limbilor romanice, cetind dicționarul limbilor romanice de Meyer-Lübke. Intre cuvintele germanice pătrunse în limbile romanice erau unele care se asemănau atât de mult cu cuvinte românești, încât te ademeneau să stabilești o înrudire mai apropiată. Astfel mi-am notat pe *râncaciu* care ar putea sta în legătură cu germ. *rank* (REW. 7044), dacă forma fără *w*- inițial ar putea fi și longobardă¹; *zgâriă*, care se potrivește cu calabrezul *zgarrare*, neap. *zguarrare*, abruzz. *zgarrá*, milan. *zgará* „a sfâșia“, a căror legătură cu franc. *déchirer* și cu germ. *skerran* „a zgâriă“ e totuși îndoiioasă (REW. 7990)² și alte câteva.

De aceea, publicând studiul *Locul limbei române*, în 1920, spuneam la p. 38: „In limba română, deși s'ar putea ca să găsim vreunul dintre cuvintele germanice pătrunse prin mercenarii germani în epocă preromană sau vreun împrumut din vremea când strămoșii noștri venise în contact cu popoarele germanice, până astăzi nu s'a descoperit nici un singur element german sigur“.

¹ Mai ales forma transmontană (Portușalia) *rancolho* „rău castrat“ m'a făcut să încep a mă îndoi în etimologia ce o propusesem în 1904 (*Lat. Ti u. Ki*): lat. *renicus > *rânc, de unde *râncaciu*, *râncau* etc. S'ar putea ca geranul *rank* (azi *Ranke*) să fi dat și pe *râncă* al nostru, care are trei sensuri distincte: 1 „leaăturile leucelor de carâmbii carului (*Chest. Hasdeu*, X 32, cf. X 6, 465, 439, XI 517, XVI 161, Pamile, I c. 134); 2. *râncă de bou* = vână de bou, „Ochsenziemer“ Tiktin; 3. nuiă, la Dosofteiu, *Viața sfinților*, 150/17: Și cărând mare grămadă de cărbuni de pre la feredeae și snoci de rânce pregiur apostolul... Etimologia propusă de Tiktin: „anscheinend ksl. рѣка, Arm“ e posibilă, dar mai apropiat de sensul de „nuiă“ și „vână de bou“ e germ. *Ranke*, tradus într'un text vechiu prin „ramustenuis et longse extendens“ (M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*² s. v.), iar pentru sensul de „inel, verigă, care leagă leuca de carămo“, același *Rank(e)* „îndoitură“, înrudit cu *ringen* „a stoarce, a suci“ (*bid.*).

² Derivasem acest cuvânt din *excariare, din *caries* „râie“ (*Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII 687). Weigand, *Krit. Jahreshb.* 1904 p. 99 credea că *zgâr*, *zgârîr*, *zgârciu* sânt tulpine onomatopoeice, de origine slavă, foarte răspândite în bulgărește. Meyer-Lübke, REW. 1726 se întreabă dacă cuvântul românesc nu aparține grupului romanic reprezentat prin bergamascul *zgarla* „scotoci, zgâriă“, cre nonez *zgarîa* „râcâi“ etc., care însă și ele fac mai de grabă impresia unor cuvinte de origine germană și cu greu pot fi aduse în legătură cu cuvântul din titlu (*caryon*, *carilium* „wällische Nuss“).

G. Giuglea pune din nou în discuție, în frumosul său studiu publicat în acest volum al *Dacoromaniei*, chestiunea împrumuturilor vechi-germane în limba română. Spre deosebire de predecesorii săi, care se mulțumeau să constate câteva coincidențe formale, Giuglea atacă problema în toată complexitatea ei. Calea pe care o deschide merită de a fi urmată și promite elucidarea unor probleme nouă în legătură cu așezările Românilor la începutul evului de mijloc. Și din lucrarea lui C. Diclescu, *Altgermanische Bestandteile im Rumänischen*, publicat în timpul din urmă în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLI, 420-428, vor rămâne câteva explicări etimologice.

Cred de astădată că pot da și eu o contribuție care mi se pare sigură. E cuvântul *rapăn*, pe care Tiktin îl traduce prin „Räude, Krätze“, adică „râie“ la cai, porci și câni, atestându-l din Moldova, împreună cu derivatul *răpănos* „răudig, krätzig“. Ca ‘boală de vită’ e atestat în *Chestionarul lui Hasdeu* din județele Neamțu și Tulcea, ca ‘boală de porci’ din jud. Neamțu; de asemenea în Pamfile, *Boli* 16¹, 57, iar ca ‘boală a pielii’ de Gorovei, *Cred.* 237. Pe *răpănos* = „om cu rapăn“ îl pot atesta din Straja, în Bucovina. iar supt forma *răpchinós* (*răpănos* + *puchinos*) îl găsim în revista *Ion Creangă* IV, 7. În funcțiune adjectivală îl aflăm în niște versuri copilărești din Vâlcea, Romani și Olt, de sigur ne mai înțelese azi:

Oaie, oaie rapână
Șade'n cur și dapână...

(*Materialuri folcloristice* p. 512)

Afară de această formă, mai găsim, la Dosofteiu, și *rapură* tot cu înțelesul de o boală de piele: „Au pecinginată cu răpură de ceia ce-i dzâc elefântia“ (Lacea, în *Jahresb.* V, indice, citat și la Tiktin, care recunoaște înrudirea cu *rapăn*). Cuvântul e cunoscut și azi. În *Chestionarul lui Hasdeu* aflăm: „Pârpor se numesc *rapurii* mici ce sânt la oameni sau prunci pe exteriorul pieii“. Și la Anonimul din Caransebeș, se dă, fără traducere, *rapure*, *răpurat* și *răpuredz*, pe care editorul pe nedrept le îndreaptă în „papură“, „păpurat“ și „păpuredz“. Forma *răpor* = Schweineräude e dată de Barcianu și Alexi, precum și de Laurian și Massimu. Din comuna Poiana (jud. Bistrița-Năsăud, îmi comunică Sever Pop: *om răpuros* = om căruia îi cură hainele de pe el; om cu *răpură*, adică cu o ajdă, plin cu bube care au prins

scoară. N. Drăganu îl cunoaște cu înțelesul de „un fel de boală de porci“, din Zagra (jud. Bistrița-Năsăud), iar A. Coca îmi comunică din Oravița Bănatului: „*rapori* = Wimmerl im Gesichte: sânt plin de rapori pre obraz“.

La Aromâni cuvântul e atestat de Papahagi (*Basme*, indice) și Dalametra supt formele *arâpune*, *arâpuni*, *arâpun* și *areapini* (plur.), cu alt înțeles însă, și adecă „ciorchine de struguri“. Tot așa mi-l confirmă Th. Capidan, ca sinonim cu „călăruș“. În celalalt înțeles îl regăsim însă în verbul *arupunedz* = scot pe obraz bobite roșii, am spuzeală, coșuri, *arupunat* = cu bobite pe obraz, cu coșuri (Dalametra, cunoscut și de Th. Capidan).

Etimologia cuvântului dacoromân este, pentru Tiktin, „unbekannt“, crezându-l înrudit, poate, cu *râpciugă*. Cihac II, 305) îl consideră înrudit cu *zgâbârdă*, *zgrăbunță*, derivându-le din paleosl. *svrabŭ* »scabies«. Pe Cihac îl urmează A. Scriban (*Conv. lit.* 1911 p. 936), derivând pe *rapân* dintr'un slav *svrabnŭ* „care produce mănăcărime“. Adaugă însă ca și în Olanda există un *rap* „rapân“.

După Fr. Weigand, *Deutsches Wörterbuch* s. v., în germană există două cuvinte, un *Rapp*, care însemnează „Traubenkamm“ și un *Rappe* cu sensul de „Ausschlagkrankheit in der Kniebeuge u. an der vorderen Fläche vom Sprunggelenke des Pferdes“, având în diferite dialecte germane și înțelesurile „Grind auf der heilenden Wunde, Krätze, Räude“. Cuvintele germane se găsesc și în limbile romanice. Meyer-Lübke, REW. (Nº 7058 - 7059) derivă din longobardul *rappe* „Traubenkamm“, pe ital. *rappo* „Büschel“, friul. *rap* „Traubenkamm“, iar din mittelhochdeutsch *rappe* »Grind« pe ital. *rappa* „Schirund an der Kniekehle der Pferde“ (răspândit în toată Italia, cu diferite derivate).

Faptul că în românește se găsesc amândouă sensurile, cel de »boală de piele« și cel de »ciorchine de struguri“ (adevărat, ciorchine întreg, cu boabele pe el, nu ciorchine de pe care s'au cules boabele, ca în germană și în limbile romanice), nu poate fi o simplă coincidență.

Cele două variante: *rapân* și *rapură* par a rezulta din două forme **rappil-* (derivat german cu sufixul diminutival *-il-*) și *rappulum, formă adaptată la pronunțarea latină vulgară (cf. exemplele date de Giuglea). În cazul acesta *rapân* ar fi disimi-

Iat din *rapăr*; și *rapur* apare supt forma disimilată în aromânescul *arapun*, *arupenedzû*¹.

Din seria de împrumuturi vechi-germane care se rapoartă la portul părului (cf. Giuglea p. 394 a acestui volum) pare a face parte și *ciuful* nostru, a cărui legătură cu *ciuffo* italianesc a fost recunoscută de mult, fără să se fi clarificat însă înrudirea celor două cuvinte. Tocmai fiindcă vorba italienească e considerată în general ca un împrumut din germană și fiindcă pătrunderea directă a cuvântului din italienește în românește e greu de admis, etimologia a rămas neclarificată. Unii consideră cuvântul ca făcând parte dintr'o familie de vorbe onomatopeice, astfel Schuchardt *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI, p. 1—5, și Tiktin, *Dict. rom.-germ. s. v.*, care citează și cuvintele slave, de care apropiase Cihac pe *ciuf*.

În ceea ce privește cuvântul nostru, trebuie să distingem două vorbe deosebite, între care numai timpul a stabilit o legătură semantică, dar care sânt încă repartizate pe două regiuni geografice distincte.

În părțile ardeiene influențate de limba maghiară, cu Bucovina și Moldova de nord, întâlnim un *ciuf* cu înțelesul de „pocit, urit, batjocorit“, care vine cu siguranță din ungurește *csúf*, cu același sens. La Șincai cuvântul are încă sensul de „măscăriciu, actor“, care în ungurește eră, precum a arătat Schuchardt, *l. c.* cel originar: Polata împărătească o au împlut de Mimi (ciufi), de cântăreți... *Hronicul*, I, 34. Sensul de „măscăriciu, un fel de păcală“ mi-l comunică și Covașă din Bucovina, iar Marian îl explică, în *Ornitologia* sa, I, 232, prin: „om de nimica, de azut, depravat, demoralizat“, sens desvoltat, evident, din cel de „comediant ambulat“. Tot din ungurescul *csúfol* e împrumutat verbul *ciufulesc*, *ciufuluiesc*, cu același sens ca în ungurește: „fac batjocură de cineva, batjocoresc, pocesc, fac urit“, cu postverbalul *ciufală* „batjocoră“, cu derivatul acestuia *ciufelnic* „bat-

¹ Mai avem un termen din aceeași categorie de cuvinte, e cuvântul *rufos*, în Moldova, care însemnează „zdrențuros“, implicând însă și ideea de „murdar“. Cred că acest adjectiv nu derivă din *rufe* „linge“, care nu însemnează „zdrănțe“, ci a fost apropiat numai ulterior prin etimologie populară de această vorbă, înțelesul originar fiind cel de „murdar“. În cazul acesta ar trebui să plecăm de la germanul *Rufe* „bube uscate, murdăria pe piele pricinuită de răni“, păstrat și în limbile romanice (cf. REW. No. 7424) mai ales cu sensul de «murdărie». Nu este însă exclus ca acest cuvânt, care se găsește mai ales prin Bucovina, să fie un împrumut recent din limba germană.

jocoritor“ și (prin contaminarea cu *mamorniță*) *ciuforniță* „femeie depravată“.

Italianescul *ciuffo*, care, pe lângă înțelesul de „moț de păr“, are și pe cel de „bravaccio“ — pentru că acești briganzi își acopereau, când voiau a nu fi recunoscuți, fața cu părul lung dat pe obraz (cf. descrierea lui Manzini în *Agyar Nyelvőr XXXV*, p. 481—482) — a pătruns în ungurește — probabil prin teatrele ambulante — iar de la Unguri l-au împrumutat Românii în contact mai apropiat cu ei.

Pe aproape întreg teritoriul dacoromân, dar mai ales în regiunile sudice, avem un alt *ciuf*, care însemnează „păr mult și zbârlit, vâlvoi“. Acest substantiv se poate întrebuiți și adverbial: Doi copilași cu chica ciuf. Delavrancea *Sult.* 40, — sau în funcțiune adjectivală: Trei muieri, la păr desprietite și ciufe. Teodorescu, *P. P.* 377. Ca și în Italia de nord, *ciuf* se poate spune, în batjocoră sau glumă, și unui copil cu părul mare și nepieptănat: Aici fuseși ciufule? Delavrancea, *Sult.* 264.

De sigur, după moțul zbârlit de pene, s' a numit *ciuf* și o specie de bufniță (*Otus vulgaris* s. *Strix noctuus*), confundat în unele părți cu „ciuhurezul (huhurezul)“, cf. Marian, *Ornit.* 1, 218 și 227. Cuvântul e atestat în *Chestionarul lui Hasdeu* din județele Ialomița, Dâmbovița, Prahova, Argeș și Olt. Hiecke, *Jahresber.* XII, 133, citează, după Șăineanu, un *zuf* din dial. ital. din Bellinzona, cu aceeași trecere de sens.

Prin Muscel, Buzău, Dâmbovița, Râmnicul-Sărat și Tulcea, *ciuf* se numește și un dans țărănesc, a căruia descriere lipsind, nu putem ști dacă numirea lui stă în legătură cu pasărea de noapte sau cu părul zbârlit; extensiunea geografică ne oprește de a-l considera identic cu celalalt *ciuf*, împrumutat din ungurește. Tot de sensul de „moț de păr“ se leagă, probabil, numirea unei plante nedefinită mai de aproape, *ciufulete*, atestată din jud. Prahova (cf. ital. *ciuffo* „mucchio d'erbe“).

Atât pasărea cât și dansul se numesc prin jud. Putna, Dorohoiu, Neamțu (cf. și *Șezăt.* VI 51) *ciof*, al cărui *o* nu mi-l pot explica, dar care cu greu poate fi adus în legătură cu ital. *ciöfo*. Pasărea de noapte mai e numită și *ciuh*, cuvânt atestat mai întâiu în *Biblia* din 1688 (Deut. XIV, 15). Precum arată și varianta *ciuhă* (Marian, *Ornit.* 1, 215), forma această pare a fi rezultatul unei contaminări a lui *ciuf* cu *buhă*, întâmplată cu atât mai ușor,

cu cât, în alte poziții, schimbul între *f* și *h* nu este un lucru rar. O contaminare asemănătoare s'a întâmplat între *ciuf* și *huhurete* (*huhurez*), dând rezultatele: *ciuhurete* (Muscel, cf. *ciuurete* în Ialomița) și *ciuhurez* (Dombrowski, 304); cf. Hiecke, *Jahresbericht*, XII, 136.

Acest *ciuf*, cu înțelesul de „păr zbârlit“ — din care s'a dezvoltat apoi cel de specie de buhă și cel de „dans“ — nu poate fi derivat din ungurește, căci *csűf* unguresc nu are acest sens. Nici pe teren românesc nu se poate admite o trecere de sens de la „urit“ la „păr zbârlit“, mai ales că și răspândirea geografică ne arată că avem a face cu două cuvinte deosebite. Lexiconul de Buda nici nu cunoaște cuvântul în înțelesul obicinuit în Muntenia. Pe de altă parte nu-l putem considera nici ca un împrumut recent din italienește, căci vorba e populară și atestată în texte vechi. Astfel nu ne rămâne decât sau să admitem, cu Schuchardt, că avem a face cu unul din acele cuvinte de origine onomatopeică, cu o răspândire mai mult sau mai puțin internațională, sau — și aceasta îmi pare astăzi mai verosimil — să considerăm cuvântul românesc și pe cel italianesc având o origine comună, veche germană.

Cuvântul german a pătruns în limbile romanice supt două forme, din dialectul franc, în franțuzește: *touffe*, și din longobardul *zupfa* în italianescul *ciuffo*, (REW No. 8989). Tot din limba longobardă va fi ajuns cuvântul și la noi și la Albanezi, care au *tšufke džufke* cu înțelesul de „ciucure, mătase de porumb“ (G. Meyer, *Alb. Wb.* 450). În Italia cuvântul e foarte răspândit. Afară de exemplele citate de Schuchardt *l. c.* mai amintim pe *čuffe* din graiul din Sillano, cu înțelesul general de „capello“ (*Arch. glott. ital.* XIII, 344). El a pătruns și la Germanii din Tirol (*Magyar nyelvőr* XXXV, 481—482, cf. glosa, „hoc sinciput: el *cufo*“ într'un glosar din sec. al XV-lea în Waelschtirol, *Zeitschrift f. rom. Phil* XXV, 389) și, precum crede Berneker, și la Sârbi supt forma *čuba* „moț de pasăre“ (SEW. 161).

Dacă admitem că *ciuful* nostru ne-a venit de-adreptul din limba longobardă, va trebui să reținem faptul că sunetul inițial a fost auzit de strămoșii noștri ca ă întocmai ca de Italiieni și de Albanezi, sau în tot cazul cu un sunet apropiat de acea consonantă românească din care s'a dezvoltat ă.

Ciuf este dar, la noi, un dublet: în înțelesul de „păr zbârlit“ îl avem de la Longobarzi, iar în sensul de „pocit, batjoco-

rit“ l-am împrumutat în timpuri mai recente de la Unguri, care-l au, la rândul lor, de la Italiani. În regiunile în care peste cuvântul vechiu s'a suprapus cel nou, a trebuit în mod firesc ca între cele două omonime să se producă și o apropiere semantică. Puntea de trecere a putut fi următoarea: Când tundem pe cineva rău, zicem că l-am „pocit“, „că l-am „batjocorit“, adică *l-am ciufulit* (cf. «*ciufurluesc* = *ciufulesc*, tund prost», Pamfile, *Jocuri*, II). Prin apropiere de *ciuf* „păr mare și zbârlit“, s'a putut naște și un *ciufulesc*, *ciufuesc* „zbârlesc, deranjez părul“, dat de A. Scriban, care (*Arhiva* din Iași, 1912, nr. 4) îl aduce în legătură directă cu ung. *csúfol*. Acest sens nou al verbului de origine ungurească e răspândit în literatura mai nouă din cauză că e simțit ca onomatopee: Mama Stanca . . . cu părul alb și ciufulit. Delavrancea, *Sult.* 12. Un stârc jerpelit, ciufulit. Marian, *Orn.* II 325. Întind în palme unsoarea și-mi ciufulesc, îmi ridic vâlvoiu într'o clipă tot părul. Sadoveanu, *Morm.* 194. Îl văzui cu barba mare, cu păr creș și ciufuit în cap. Visșarion, *Fl.* 104.

zgardă.

Zgardă n'are nimic a face ca slavul *gradŭ* (Cihac II 116—117), ci derivă din rut. *garda* „Schmuck, Zierat“ (Berneker, *Sl. Wb.* 300). De fapt, în timpuri vechi, d. ex. în Biblia din 1688, și azi prin Moldova, Bucovina, Maramureș și Banat, *zgarda* e un colan de pietre scumpe sau de mărgele, pe care-l poartă femeile la gât. Numai prin analogie s'a spus apoi *zgarda cânelut*, sens special care a învins în limba literară.

Sextil Pușcariu

II

deciurică.

Verbul acesta se întrebuintează în Zagra, jud. Bistrița-Năsăud, cu înțelesul de a „desface fructele de pe creangă, cocean etc.: *a deciurică creanga de poame; se deciurică grăunțele de mălaiu* (= „porumb“) *de pe cocean*. Cred că sensul original era „a desface boabele pentru a le pune în ciur, ca să fie cernute“ și apoi prin extensiune și „a desface poamele de pe crengi“, „a le rupe“. În acest caz cuvântul corespunde unui *de-cibricare. (din *c(r)ibrum* > *ciur*) și se poate asemăna cu sardul log. *kilib-rare* „a rupe în bucăți“ REW. No. 2322 (care nu trebuie să fie